

Mis on GLOBE ja mis on tema taust

Andres Tarand (RiTo 3), Riigikogu, väliskomisjoni esimees, Mõõdukad

Asutamine ja eesmärgid

Parlamentidevaheline organisatsioon GLOBE (*Global Legislators Organisation for a Balanced Environment* – Ülemaailmne Seadusandjate Organisatsioon Tasakaalus Keskkonna eest) loodi 1989. aastal Washingtonis Euroopa Parlamendi tollase liikme Hemmo Munthingi initsiatiivil. Asutamisel nimetas väike organiseeriv rühm parlamendiliikmeid oma sünnitist *The Inter-Parliamentary Consultative Group on the Environment and Animal Welfare* (Parlamentidevaheline konsultatsioonirühm keskkonna ning loomade heaolu kaitseks). 1990. aasta märtsis määrati rahvusvahelise sekretariaadi direktoriks Francois Roelants du Vivier, Euroopa Parlamendi endine liige Belgiast, nüüdki GLOBE-is juhtivalt tegev. See valitsusteväline organisatsioon on registreeritud Belgia seaduste järgi.

Kavatsuste protokoll järgi 1989. aasta märtsist kutsuti maailma kõikide parlamentide liikmeid, kes soovivad organisatsiooniga liituda, *tegema kõik nendest sõltuv oma mandaadi piires seadusandluses Maa keskkonna parandamiseks*. Edasi, rõhutades looduslikku ja tehiskeskkonda kui keskseid mõisteid organisatsiooni töös, kutsuti avalduses üles valitud seadusandjaid *juhtima inimkonda uude, Maa ressursside säästliku kasutamise aega*. *Kavandati luua paindlik, kuid professionaalne* tööstiil, mille hulka kuulus teabevahetus, keskkonnaseaduste loomine, parandamine ja võrdlemine, rahvusvaheliste meetmete rakendamine, keskkonnateadlikkuse äratamine rahva ning kolleegide hulgas ja lõpuks koordineeritud tegevus rahvusvahelises ulatuses.

Asutati USA, Jaapani ja Euroopa organisatsioon. Meile olulisem, Euroopa organisatsioon loodi tollase Euroopa Ühenduse (praegu Euroopa Liit) põhjal, mis nägi oma esimese ülesandena mitte paisutada bürokraatlikku aparati, vaid võimaldada liikmetele kiire infovahetus. Esimeste konkreetsete kampaaniatena kavandati tegevus troopiliste vihmametsade, vaalade, kaubanduse ja keskkonnasuhete, jäätmete merreuputamise ning ohtlike jäätmete ekspordi alal. Tegelikult keskenduti kõige enam GATT-i Uruguai voorule (nüüd WTO – Maailma Kaubanduse Organisatsioon). Eesmärk oli reguleerida ebaseaduslikult raiatud metsamaterjalide müüki, ohustatud liikidega kauplemist ning saastavate produktide ekspordi. Osaliselt GLOBE-i tegevuse tulemusel saavutati neli aastat hiljem Marrakechi lepingus vastava komitee loomine WTO-s. Etteruttavalt märkigem, et GLOBE-i arvates jätab koostöö WTO-ga siiani paremat soovida.

Eellugu

Vaadeldgem lühidalt asjaolusid, mis viisid kirjeldatud organisatsiooni tekkimisele. Siin on kohane minna üle tsitaadile: *1968. aasta aprillis kogunes kolmekümnest inimesest koosnev rühm kümnest riigist – teadlased, töösturid, riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide ametnikud – Roomas, Accademia dei Linceis. Nad kohtusid Dr. Aurelio Peccei, Itaalia tööstusjuhi, majandusteadlase ja visiooniga inimese õhutusel selleks, et rääkida ebakindlalt*

haaratavast aimest – inimese täbarast olukorrast praegu ja tulevikus.(Meadows jt 1972, IX.) Hiljem, kui kogunenud seltskonna otsusel ilmus viidatud raamat "The Limits to Growth" ("Kasvu piirid"), sai toimunu nime Rooma Klubi.

Massachusettsi Tehnoloogiainstituudi teadlase J. Forresteri süsteemianalüütilistele dünaamilistele mudelitele tuginedes püüti lahendada inimkonna käekäigu stsenaariume rahvastiku kiire kasvu ning maakera lõplike varude vastuolus. Tagantjärele tarkusena teame, et meetoodiliselt oli globaalne modelleerimine veel nõrk ning mõned stsenaariumid liiga pessimistlikud. Esimest viga üritas Rooma Klubi parandada juba oma teises aruandes "Mankind at the Turning Point" (Mesarovic, Pestel 1974), kus käsitleti meie mitmekesisest planeeti regioonide kaupa ning pealkiri "Inimkond pöördepunktis" räägib ise lõppjäreldest. Kuid põhijäreldus, mida tuleks aktsepteerida ka praegu, oli läbimurre ühiskondade teadvuses, et Maa varud, mida industriaalühiskond intensiivselt kasutas (kasutab), on lõplikud. Nt naftavarud, mille lõppemist ennustati aruandes lühikese aja jooksul, said tubli täienduse uute leiukohtade (iseäranis ookeani põhjast) kasutuselevõtuga kohe Rooma Klubi esimeste raamatute ilmumise järel. Praeguste teadmiste kohaselt ei jätku neid senise kasutustempo juures siiski mitte enam kui 50 aastaks.

Teine otsustav sündmus rahvusvahelises käitumises leidis aset samal, 1972. aastal. See oli ÜRO esimene keskkonnakonverents Stockholmis, kus vastuvõetud otsuse järgi moodustati ÜRO allorganisatsioon UNEP (ÜRO Keskkonna Programm). Keenia pealinna Nairobis paigutatud peakorter organiseeris ülemaailmse seire- ja infotalituse ning asutas rahvusvahelise mürgkemikaalide registri. Siit said alguse ka rahvusvahelised konventsioonid: ohustatud liikidega kaubitsemine, Washington 1975; rändliikide kaitse, Bonn 1979; osoonikihi kaitse, Viin 1985; ohtlikud jäätmed, Basel 1989, ning biodiversiteedi ja kliima muutuste konventsioonid, Rio de Janeiro 1992.

Kokkuvõttes oli sündinud esimene, nüüd populaarse mõiste *globaliseerumine* nurgakivi, mis aegamisi nihutas keskkonnakaitses minevikku "kõrgete korstnate" loogika (s.t oma saast pika korstna kaudu naaberrahvastele kaela saata) ning käsitles maa atmosfääris toimuvat tervikuna.

Eellugu Eestis

Kuni 1973. aasta NLKP Keskkomitee ja Ministrite Nõukogu ühisotsuseni keskkonna asjus ei olnud Rooma Klubi või Stockholmi keskkonnakonverentsi teemad Nõukogude Liidus sallitud.

Hulganisti kogunenud saastamisjuhtumeid ning –katastroofe tapeti avalikkuses ideoloogilise väitega, et sotsialismis on see võimatu. Rooma Klubi toodang vajas siiski seisukohavõttu ning "vastulöögiks" sündis ilmselt kollektiivne töö, autoriks J. K. Fjodorov, kunagine papaninlane ning sel ajal Hüdrometeoroloogia Komitee Esimees. Raamat möönab globaalprobleemide olemasolu, asetades *ökoloogilise kriisi* siiski jutumärkidesse ning andes inimkonnale lohutava tulevikupildi sotsialismi utoopiale tuginedes. Eestis ilmus 1983. aastal L. Valdi ja E. Savisaare sulest "Globaalprobleemid ja tulevikustsenaariumid". Jättes kõrvale tol ajal pea kohustusliku sotsialismi–kapitalismi retoorika ning vajaduse põhjendada kõike marksismi varasalve tsitaatidega, tutvustas raamat siiski esimest korda eesti keeles Rooma

Klubi tõstatatud probleeme. Raamatus oli selge sõnum, et matusiaanluseks kuulutamise (seda tehti ka Läänes) nimetatud probleemid ei muutu olematuks, s.o maakera varud on lõplikud.

Aasta 1987 tipnes Eestis ehk seni kõige ulatuslikuma keskkonnaliikumise, mis hiljem sai nimeks fosforiidisõda. Alahindamata selles otseselt esile tulnud keskkonnakaitse argumendid, oli liikumise põhitähendus tagantjärele hinnatuna siiski ettevalmistus laulvaks revolutsiooniks, s.o üle pika aja rahva liitmine ühise eesmärgi saavutamiseks, mis oli vältimatu eeldus järgnevate sündmuste ettevalmistamisel. Teiselt poolt tähendas sündmuste kulgu paratamatut tähelepanu hajumist maailma asjadelt, nii et GLOBE-i sünni 1989. aastal vaevalt keegi Eestis märkas.

Eesti parlamendist viibisid esimesed delegaadid, Ain Tähiste ja allakirjutanu, GLOBE-i konverentsil "Euroopa ühine aed" Strasbourg'is 17.-20. mail 1992. Euroopa rohelistele kaudu oli kohal ka Jüri Põld. Sellele konverentsile oli kutsutud üle 160 parlamendiliikme 33 Euroopa maalt. Kirjutasime alla "Strasbourg'i deklaratsioonile", millest alates Euroopa Liidu GLOBE sai peamiseks sihiks Liitu mittekuuluvate maade sulandamisel üleeuroopalisse organiseeritud keskkonnakaitse. Värvika meenutusena lubatagu märkida, et 1990. aasta novembris GLOBE Internationali presidendiks valitud Al Gore pidas Strasbourg'is kõne (küllap seotud ka USA presidendikampaaniaga), millist mul pole au olnud jälgida varem ega hiljem. See toimus nauditavalt kõigi kauni kõnekunsti reeglite järgi, välja arvatud see, et hilisem asepresident üpris vilkalt Euroopa Nõukogu konverentsisaali keskel oleval ovaalil edasi-tagasi tuiskas. Samal aastal ilmus ka Al Gore'i kõrge tasemega raamat "Tasakaalus maa" ("The Earth in Balance").

Paraku ei kasvanud viimase ülemnõukogu kontaktist välja püsivat koostööd Euroopa GLOBE-iga, kuna Riigikogu VII koosseis organisatsiooniga ühendust ei võtnud. Tuleb enesekriitiliselt tunnustada, et tollase keskkonnaministrina unustasin seda ka parlamendile meenutada. Välisdelegatsiooni moodustamisega Riigikogu VIII koosseisu ajal on hilisemad suhted olnud pidevad.

Säästliku arengu kontseptsioon

Kuidas ka ei oleks majanduskasvu aksiomaatilise või selle kasvu piiramise katsetega, näitasid reaktsioonid Rooma Klubi esimestele teostele, et poliitiliselt ei ole kasvu piiramise ideoloogiaga võimalik rahvusvahelisi kokkuleppeid saavutada. Seetõttu tuli ÜRO välja järgmise initsiatiiviga. *Kui mind kutsuti Ühinenud Rahvaste peasekretäri juurde detsembris 1983, et moodustada ning juhtida spetsiaalset sõltumatut komisjoni /---/, olin täiesti teadlik, et mind ei oota tühine ülesanne ja kohustus ning et mu igapäevase parteijuhi töö kõrval läheb see lihtsalt kalliks maksma. See, mida peasekretär soovis, näis mulle ka ebarealistlik ning liiga ambitsioonikas. Aga samal ajal demonstreeris see selgelt laialt levinud pettumust ning ebaadekvaatsust rahvusvahelises ühiskonnas meie oma võimete suhtes võtta käsile elulised globaalküsimused ning need efektiivselt lahendada. /---/ Kui vastuseid fundamentaalsetele ja tõsistele muredele ei ole käeulatuses, siis pole muud alternatiivi, kui katsuda neid leida. Mõtlesin kõigele sellele, kui peasekretär esitas mulle argumendi, millele ei olnud usaldusväärset vastulauset: mitte ükski teine poliitiline liider ei ole saanud*

peaministriks, olles enne keskkonnaministrina olnud mitmeaastases poliitilises võitluses oma riigis ning rahvusvaheliselt. (Brundtland 1987, IX.) Need sõnad kuuluvad Gro Harlem Brundtlandile komisjoni aruande eessõnast.

Komisjoni ees seisid järgmised ülesanded:

- esitada pikaajaline keskkonnastrateegia säästliku arengu saavutamiseks aastal 2000 ja selle järel,
- soovitada teed, kuidas mure keskkonna pärast oleks üle kantav paremasse koostöösse arengumaades ning erineva majandusliku ja sotsiaalse arengutasemega riikide vahel, mis juhiks üldisele ja vastastikusele toetusele tuginevatele eesmärkidele inimeste, ressursside, keskkonna ja arengu vaheliste suhete arvestamisega,
- esitada viisid ja vahendid, mille abil rahvusvaheline ühiskond saaks paremini jagu keskkonna probleemidest,
- aidata kujundada ühine ettekujutus pikaajalistest keskkonnaküsimustest ja vastavatest jõupingutustest, millega oleks võimalik edukalt lahendada keskkonna kaitsmine ja hõlvamine, koostada mõnekümne aasta jooksul kehtiv pikaajaline tegevuskava ning sõnastada eesmärgid rahvusvahelise ühiskonna püüdlustele.

Vähemalt rahvusvahelise õiguse mõttes realiseerusid püstitatud ülesanded UNCED (Ühinenud Rahvaste Keskkonna ja Arengukonverentsil) Rio de Janeiros juunis 1992. See oli ajaloo suurim konverents osavõtjate arvult ning presidentide ja peaministrite esindatuse poolest. Rutakate lühiajaliste ettevalmistuste järel võttis konverentsist osa ka võrdlemisi suur Eesti delegatsioon Arnold Rüütli juhtimisel, kes ka mõlemad konventsioonid alla kirjutas. Maailma juhid olid demonstreerinud oma koostöötahet keskkonna parandamiseks ning mitmed neist ehk taibanud ühiskonna erinevate sfääride seotust ning läbipõimitust. Arengule ei tõmmatud hädapidurit.

Sisuliselt, muidugi, ei läinud asjad nii libedalt. See hakkas selguma õige pea Rio de Janeiro järel, kuigi juba konverentsil tulid ilmsiks arusaamade erinevused arenenud ja arengumaade vahel ning mõne suurriigi vastumeelsus leppeid sellisena edasi arendada. Eesti koos teiste üleminekumaadega liigitati omaette gruppi, mis andis aega atra seada.

Bioloogiline mitmekesisus

Biodiversiteedi lepe on vaadeldav kui klassikalise looduskaitse moodne variant. Teed, mil viisil oleme hävitanud looma- ja taimeliike, on mitmesugused. Kõik ei ole seotud ainult tööstusliku ühiskonna varjukülgedega. Esimene ja lihtsaim viis on ärasöömine. See on tabanud eeskätt suurekerelisi taimetoitlastest imetajaid ja on tuntud eelajaloolisest ajast Põhja-Ameerika, Lõuna-Ameerika ning Austraalia mandrite asustamisel, tuntud muidugi tagantjärele leitud luude põhjal tehtud rekonstruktsioonidest. Nimetatud mandritel kadus nii umbes 80% suurimetajatest. Eestlaste uhkus mammut, kelle rahvusvaheline nimi pärinevat meilt, samuti nagu (nüüd selgunud!) viimase eksemplari vatsa varjulepanek, on sama saatusega. Sellesse sarja võib lisada näitena Uus-Meremaa moa, suurima lennuvõimetu linnu, kes ei mõistnud kahtlustada maore halbades kavatsustes. Seetõttu olid tuhanded

indiviidid ära söödud juba enne valge mehe tulekut. Jäänud olid müüt suguharus ja luud mullas. Lisada võib ka mitmed suured kiskjad, toidukonkurendid ning ise ohtlikud inimese ärasööjad, keda võimaldas hävitada jahipidamise täiustunud tehnoloogia.

Teine tee on selliste liikide tahtlik või tahtmatu kaasaviimine, mille vastu kohalikul ökosüsteemil puudub kaitse. Tuntud näide on rott, kes osutus väga tõhusaks linnuriigi hävitajaks, eriti väiksematel saartel. Pärit ise Aasiast, kannab ta Põhja–Ameerikas nime norra rott, viitega laevadele, mis roti Ameerikasse tõid. Mõnel saarel on kaasa viidud kassi osa lindude väljasuremisel suurem kui rotil. Teiselt elusolendite tiivalt võib nimetada mikroorganisme, mis uuele mandrile viiduna on põhjustanud ulatuslikke taude, nt laialehiste lehtpuude (kastan, jalakas) hulgas. Euroopa naaritsa kurb saatus paljunemiskonkurentsis karusloomakasvatustest põgenenud Ameerika naaritsaga on Eestist tuntud näide.

Kolmas moodus, mis ei ole tundmatu varasemast ajaloost, kuid saavutanud enneolematu tempo XX sajandil, on elupaikade (ökosüsteemide) hävitamine. Enim räägitu on siin troopiliste vihmametsade kadu. Biodiversiteedi seisukohalt on vihmametsades katastroofiline rõhuva enamiku liikide häving enne nende teaduslikku kirjeldamist, s.t enne, kui neid tunneme (pistelitest uurimustest väikestel maatükkidel tehtud järelalus). Vihmametsade raiumisel on tugev maltusiaanlik varjund man: kasvav rahvastik – enam toitu – uut põllumaad. Rändkarjandus ning küttepuidu tarve on tublisti kiirendanud Sahara kõrbe liikumist lõunasse (Sahel). Kuigi liigirikkus pole siin suur ja eestlane tõrgub üksikuid puid ning põõsaid metsaks nimetamast, ei möödu siingi asi liigiohvriteta. Need näited on mõjuvad oma ulatuslikkusega – aastane kadu pindalas on võrreldav Eesti või Läti territooriumiga. Tihtilugu ei ole elupaiga hävitamisega seotud bioloogilise mitmekesisuse vähendamiseks vaja üleüldse suuri territooriume. Meenutame ainult äsjast tankeriõnnetust reservaadina hoitud Galapagose saarte lähedal.

Või tõmmu rannavarblane, kes elas Floridas Titusville'i lähedal soos. Alamliigi lõpp on täpselt fikseeritud nagu viimasel kamassil. Soode kasutuselevõtt seadis liigi ohtu, mida Ameerika ornitoloogide rohke pere peagi märkas. Nad jälgisid iga isendi saatust piinliku hoolega ning populatsiooni viimased mohikaanlased viidi hooldamiseks ning paljundamiseks loomaaeda. Kuid pingutustest hoolimata suri viimane varblane 16. juunil 1987.

Kliima muutumine

Konventsiooni allakirjutamise ajast Rio de Janeiro, mil teadmine kliima inimtekkelise muutumise võimalusest oli mõne tuhande teadlase pärisosa ning poliitikutes oli suudetud äratada huvi, et äkki siiski midagi tõsist toimub, on aeglaselt edenetud. Rahvusvaheliselt tipnes see 1997. aasta detsembris Kyoto protokolliga allakirjutamisega. Vahepealne aeg pole möödunud täiesti tulutult. Rahvusvaheline asjatundjate organisatsioon IPCC (Rahvusvaheline Kliima Muutuste Komisjon) on kriitikute surve all parandanud argumentatsiooni, kuid koos sellega olnud sunnitud trükkima oma viimase aruande, kus kliima soojenemise tempo on hinnatud kiiremaks kui varem. Teaduslikust skepsisest lähtuvad kriitikud on muutnud meelt, omakasust ajendatud vastuväitjad aeglaselt taandumas ning mitteteadjate suhtumist saab parandada ainult aeg.

Kuulsin hiljuti ühelt Eesti tuntud ja teraselt mehelt arvamust, et tema ei usu CO2 kliimat soojendavasse mõjusse. Uskuge mind, et see ei ole enam ammu usu asi! Võimalusele, et mõnel gaasil atmosfääris on kasvuhoonega sarnane omadus olla soojuse lõks, olla viidanud juba J. B. Fourier, tuttav kuju statistikat õppinuile. Tõestuse au jääb Rootsi nobelisti Svante Arrheniuse nimele sadakond aastat tagasi. Et praegu räägitakse peale CO2 ka teistest kasvuhoonegaasidest, ei tee asja vähemusutavaks, vaid otse vastupidi. Peale selle on CO2 lisandumine atmosfääri tõestatud nüüd juba poole sajandi vältel otseste mõõtmistega, esimesena Mauna Loa observatooriumis Havail. Lisaks on soojenemine tõestatud ülemaailmse meteoroloogiavõrgu vaatluste põhjal möödunud poolteise sajandi jooksul, s.o Maa keskmise õhutemperatuuri tõusuga 0,6 °C ning puursüdamike järgi mandriliustikest (Gröönimaa, Antarktis) ka geoloogilises ajaskaalas. Mida siin siis mitte uskuda?

Pikki aastaid on tõsised ning ka ülesostetud kriitikud osutanud, et Maa kliima on aegade jooksul muutunud niikuinii ja kui ei suudeta täpselt näidata loodusliku ning inimtekkelise soojenemise vahet, pole argumentid veenvad. Tõepoolest ei ole maakera labor, kus võiks katseid tõe väljaselgitamiseks teha teist korda või lõpmatult korrata. Teiseks ei ole mingid mudelid kliimamuutuste ennustamiseks veatud, kuigi neid pidevalt täiustatakse. Aga ikkagi ei saa luua mudelit, mis oleks sama suur kui maakera ise (mõtlen info hulgal). Just nagu pole veatud majandusmudelidki, mille järgi ennustatu pahatihti ja ootamatult nurja läheb. Kuid argument, et kliima on alati muutunud, on ühekorraga õige ja samas sageli väär.

Looduslikud kliima muutumise tegurid võib jämedalt grupeerida kahte rühma: 1) mandrite triiv, sellest tuleneva vulkaanilise aktiivsuse ning merehoovuste muutumisega jms; 2) Maa tiirlemisest ning pöörlemisest tulenevad päikesekiirguse muutused (mitte aastane tsükkel). Esimese grupi tegurid põhjustavad muutusi, mida möödame suurusjärgus miljon aastat. Teise rühma tegurite mõju hindamiseks sobib suurusjärg kümme tuhat aastat. Inimtekkelisest kliima muutmisest räägime ajaskaalal üks sajand. Loomulikult töötavad kõik tegurite rühmad korraga ja nii, et Maa ajaloos ei ole iialgi olnud täpseid kliimaanalooge. Kuid geoloogilise ajaskaala tahtlik või tahtmatu segiajamine ühe sajandiga – see viimane on see, mida inimene esivanemate ja lähemate järglaste kaudu hästi tajub – on kas pettus või rumalus.

Meie peamiselt majandusküsimustele pühendunud tegelastele soovitan artiklit ajakirjast *The Economist* (18.11.2000, 101), mis on spetsiaalselt kirjutatud kliima muutuste (suhteliselt ebaõnnestunud) kontrollkonverentsi puhuks Haagis möödunud aasta lõpul.

Praktilised takistused

Vaadeldgem nüüd valikut paljudest põhjustest, mis on teinud Rio konventsioonide või säästva arengu kriteeriumide rakendamise aeglaseks ning raskeks.

Esimese olulise põhjuse toob ära juba tsiteeritud Rooma Klubi esimene aruanne lihtsa graafikuna, mille all oleva teksti siinkohal edastan: *Kuigi maailma inimeste vaateväli varieerub nii ruumis kui ka ajas, langevad iga inimese mured kuhugi ruumi-aja skaalal. Enamik maakera inimestest huvituvad küsimustest, mis puudutavad nende perekonda või sõpru lühikese ajaperioodi jooksul. Teised vaatavad kaugemale ette ajas või mõtleavad*

suuremale kogumile, oma linnale või rahvale. Ainult mõnel üksikul on globaalne nägemus, mis ulatub kaugemale tulevikku. (Meadows jt 1972, IX, 24.) Tänapäevane demokraatlik mehhanism "üks inimene – üks hääl" transleerib sellise huvidejaotuse parlamentidesse sageli ka siis, kui kandideerija juhtub olema laiema nägemusega. Kui ei juhtu, siis on ta kohe õiges paigas enamiku huvide esindajana.

Teise põhjuste rühma võib kokku võtta mõiste "vaesus" all. Eespool oli juttu vihmametsade kadumisest lähtuvalt toidu tootmise kasvavatest vajadustest. Teine viis on vahendatum. Mõned kõrge elatustasemega riigid ei ole survest hoolimata loobunud vaalapüügist, kuna asjal on regionaalpoliitiline tähendus (elanikkonna hoidmine teatud piirkonnas). Savanni uhkust elevanti ja ninasarvikut ei kütita enam mitte määratu lihahulga pärast – see on ohutum jätta raisakullidele –, vaid ühelt saetakse ära kihvad ja teiselt sarv. See on tulus äri, kuna elevandiluust saab endiselt nikerdada iluasju ja sarvepulbrit söövad Kagu-Aasia mehed lootuses kergitada oma kahanevat potentsi.

Kuuleme ka Eestis sageli lauseid kärisevast lõhest rikaste ja vaeste vahel. Eitamata vaesust Eestis, ei saa siiski olla nõus demagoogiliste serveeringutega kümnest rikkast ja ülejäänud vaestest. Need laused kannavad äraproovitud ässituslikku iseloomu. Maailma vaesuse määramisel kehtib teine standard: vaesteks loetakse inimesed sissetulekuga alla 1 dollari päevas (arvutatud ostujõus). Ebatäpne, kuid lihtne. Neid inimesi on 0,8 kuni 1 miljard. Enamik elab arengumaades. Sellele hulgale on mõttetu käia pidamas loenguid looduskaitsest ja säästvast arengust. Kuid keskkonna allakäigust tulenevatest hädadest saavad nad osa otse (nt joogivesi) või kaude (võitlus vee pärast, mis on maskeeritud nt usutülik), enamasti esimestena ja karmilt.

Kolmanda rühmana nimetagem pikaajaliste keskkonnahuvide ning lühiajaliste majandushuvide vahelist konflikti. Neid esineb sageli üle ilma. Arenenud maades on viimastel kümnenditel kujundatud ühiskondlik hoiak, mis peale kehtestatud normatiivide kontrollib kaunis tõhusalt läbirääkimisi kompromisside leidmiseks. Aga mitte alati. Rahvusvahelises dialoogis kliima muutuste kohta on osutunud oluliseks tõkkeks USA nafta- ja kivisöekompaniid. Veendunud keskkonnakaitsja Al Gore ei suutnud asepresidendina neid palju painutada. Ajakirja *The Ecologist* erinumber toob rubriigis "Poliitiline ja korporatiivne vastus" ära rea artikleid, mis valgustavad võitluse mehhanisme kongressi liikmete valimisrahast kuni tellimustöödeni teadlastelt (*The Ecologist*, 1999, 104–124). Äri nagu ikka, tuntud ju mujaltki maailmast.

Ja lõpuks muidugi objektiivne põhjus, et keeruliste süsteemide mõistmine on igal juhul tülikas. Sellepärast väidetakse parem, et kliima muutub niikuinii ja liigid surevad välja niikuinii. Või nt, et mul on küllalt tegemist oma lastega või valijatega, miks peaksin ma muretsema mõne põrnika pärast. Ega sundi olegi, kuid tegu pole ühe putukaga, vaid tuhandete liikidega, kes igal aastal välja surevad. Selle tempo juures on suur tõenäosus, et eksisteerivad seosed ökosüsteemides varem või hiljem annavad tagasilöögi nendesamade laste või valijate elule. Ameerika antropoloog Jared Diamond esitab küsimuse nii: *Kas keegi näiteks oskab vastata kolmele küsimusele: Missugusest kümnest puuliigist toodetakse enamik maailma tselluloosist? Nimetage nendest kümnest puuliigist igaühe kohta omakorda*

kümme linnuliiki, kes söövad ära neilt puudelt enamiku kahjurputukaid, ja kümme putukaliiki, kes tolmutavad enamiku nende õitest, ning kümme loomaliiki, kes levitavad enamiku nende seemnetest? Mis liikidest need linnud, putukad ja loomad sõltuvad? Te peaksite oskama vastata nendele võimatutele küsimustele juhul, kui oleksite puidukompanii president, kes püüab määrata, milliseid liike võib lasta välja surra. (Diamond 1992, 361.)

GLOBE ja Eesti

Rahvusvahelise tegevuse kõrval rõhutaksin GLOBE-i eesmärkide kohaselt Eestis saavutatud kahte tulemust. 1996. aasta septembris Austrias Linzis toimunud GLOBE-i alternatiivenergia ning kliima muutuste konverentsil otsustati avaldada Euroopa piires üheaegset survet parlamentidele kliima ja energeetika seoste käsitlemiseks ja vastava poliitika arendamiseks. Riigikogu konverents sel teemal toimus novembris, tõsi, parlamendiliikmete osavõtuta.

Planeeritud seminaride seeria ning kampaania ajakirjanduses suutsid siiski läbi murda ükskõiksusest energeetika pikaajalise arengukava arutluse ja vastuvõtmise suhtes parlamendis. Ajastatus oligi mõeldud sünkroonis energeetika seaduse käsitlemisega. Kahjuks käivitusid samal ajal ebaselged tehingud elektrijaamade erastamiseks, mis kuni viimase ajani on juhtinud Riigikogu tähelepanu kõrvale põhiliselt – uuel energiatootmise struktuurilt Eestis.

Teine tulemus oli 1995. aastal vastu võetud "Säästva arengu seadus", milles ajaliselt Eesti oli Costa Rica järel maailmas auväärsel teisel kohal. Seadust kritiseeriti vähese regulatiivsuse pärast, niisugune kriitika on raamseaduste puhul alati õige. Kuid seadus aitas lõpetada paigaltammumise või poliitiliste ringkondade otsese vastumeelsuse pikemaajaliste arengukavade ning strateegiade arutlemiseks, mis üheksakümnendate esimesel poolel said välkkiirelt otsaette templi "katse restaureerida plaanimajandust". Objektivse tõrjuva tingimusena tuleb nimetada vajadust Riigikogus sel ajal ning hiljemgi konveierstiilis välja töötada suurt hulka mitmeid valdkondi reguleerivaid seadusi.

Lootust mööda jätkab Riigikogu koostööd GLOBE Europe'i raames ka edaspidi. Globe Internationalil on praegu organisatsioonid veel USA-s, Jaapanis, Venemaal ja Lõuna-Aafrikas. Katusorganisatsiooni president on Jaapani parlamendi liige Akiko Domoto. Organisatsiooni juurde loodi rahastamise parandamiseks GLOBE-i Nõukogu eesotsas Jaapani ekspeaminister Ryutaro Hashimotoga. Äsja on sõlmitud koostöölepped UNEP-iga ja valtsusvälise organisatsiooniga IUCN (Rahvusvaheline Looduskaitse Liit).

Lõpetuseks avaldab autor siirast lootust, et käesolev artikkel aitab pisutki vähendada tema võlga Riigikogu liikmete ees, sest GLOBE kohustab oma liikmeid informeerima teisi globaalsetest keskkonnaküsimustest.

Kasutatud kirjandus

Brundtland, G. H. et al. (1987). Our Common Future. World Commission on Environment and Development. Oxford, New York: Oxford University Press.

Diamond, J. (1992). The Third Chimpanzee. New York: HarperCollins Publishers.

Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., Behrens III, W. W. (1972, IX). The Limits to growth. New York: Signet.

Mesarovic, M., Pestel, E. (1974). Mankind at the Turning Point. New York: Signet.

The Ecologist (1999). Special Issue: Climate Crisis. London.

The Economist (2000). London, 18.11.

Valt, L., Savisaar, E. (1983). Globaalprobleemid ja tulevikustsenaariumid. Tallinn: Eesti Raamat.

Andres Tarand, Arvo Haug ja jaapani endine peaminister Ryutaro Hashimoto

Andres Tarand GLOBE-i vastuvõtul
kõnet pidamas – taamal Ryutaro
Hashimoto

Igal maal oma kombed.
Kolleeg Arvo Haug Jaapani teetseremoonial